

Kai Fr. Hammerich: Den danske Dommerstand under Enevælden (Kbh. 1930.)

Man vil ikke kunne sammenligne Landsdommer Hammerichs Bog med saadanne Bygninger, hvis klare Plan og harmoniske Ordning strax paatrænger sig den besøgende og hvis enkelte Led saa let forstaaeligt knytte sig til de følgende. Bogen vejleder kun i ringe Grad om hvad de enkelte Afsnit sigter imod, den har kun sjælden Tilbageblik over det indvundne, og vejledende Overskrifter kunde ønskes. Ikke destomindre har Arbejdet et bestemt Hovedmaal for Øje og skrider trinvis hen derimod. Det vil redegøre for, hvordan Domsmagten i Danmark naaede til at blive en selvstændig Myndighed i Staten, uafhængig af Regeringsmagten og sidestillet med denne, saa at Domstolene følte som et Værn for Borgerens Frihed, saa længe han holdt sig indenfor Loven. Bogens Hovedtitel er blevet for vidtrækkende («under Enevælden»), og først Undertitlen, der sætter Grænsen ved det 18. Aarh.s Slutning, giver dens virkelige Maal.

Forf. begynder sin Fremstilling med at skildre det lave Standpunkt, hvorpaa Underdomstolene stod i Tiden ved Enevældens Indførelse, Landets Herredsfogeder, dets Byfogeder og Birke-dommere¹. Disse Stillinger var givne til Mænd uden særlig Kendskab til Lov og Ret, de var udgaaede fra Bondestanden eller den lavere Borgerstand, og der mangler end ikke Exempler paa at de ikke kunde læse eller skrive.

Grunden til dette lave Stade² maa i væsentlig Grad siges at ligge i den ringe Indtægt, som var knyttet til disse Embeder, hvorfor Retsbetjentene maatte have andet Erhverv ved Siden deraf. Paa et lidt senere Tidspunkt, saaledes i Frederik IV.s Tidsalder, gik Vejen til Dommerembedet over Stillinger som Skrivere, Se-

¹ Vilh. Lütken skriver i sine fortrinlige »Bidrag til Langelands Historie« S. 269: »Det er sørgeligt betegnende, at af Øens Herreds- og Birkefogeder i Christian V.s Tid blev 3 dømte fra Embedet af Højesteret, og 1 maatte afskediges for Drikfældighed, for ikke at tale om, at et Par blev suspenderede og mulkerede, eller i Drukkenskab agerede med dragen Kaarde.« Vi anfører dette som en Prøve paa, hvad der vil kunne hentes ud af denne Gren af Litteraturen, som Forf. næsten ikke har benyttet, Topografierne. Lütken's Bog giver mange Oplysninger om Langelands tidligere Dommerstand og Rettergang — Hammerich's Bog S. 189 maa berigtiges — og i vore mange lokale historiske Tidsskrifter vilde ogsaa Efterretninger af oplysende Værdi have kunnet findes.

² Forf. anfører (S. 66) som Exempel paa Regeringens Mistro til disse Embedsmænd nogle Ord af Reskript 5. Febr. 1734, hvori det udtales, at Herreds- og Birkefogeder ikke ere af det Begreb, at de de Fattiges Væsen med Frugt kunne forestaa eller af den Vederhæftighed, at dem de Fattiges Almisers Indkrævelse sikkerligen kan betroes. Reskriptets Udtryk ere dog mildere, og det udtaler: ikke alle ere af det Begreb o. s. v.

kretærer, Ridefogeder, Kammertjenere eller lignende, men stadig vedblev den lave Løn at være en Hindring for at Posterne søgtes af Mænd med større Dannelse og Indsigt. Hvis en Foged havde en Indtægt af 200 Rdl., var han naaet højt op, men sædvanlig var Lønnen lavere; en Sammenligning med Sognepræsternes Indtægter paa disse Tider viser, hvor langt bedre den gejstlige Stand var stillet, ligesom da ogsaa de norske Sorenskrivere var betydeligt bedre lønnede.

Først 1736 blev en juridisk Examen indført ved Universitetet, den kunde tages under forskellige Former, men krævede under ingen af dem lang Studietid; den kunde i sin danske Form ogsaa tages af ustuderede, og da efter et Par Maaneders Forberedelse. Ved Besættelsen af Dommerembeder kom denne Examen dog først længe efter til at faa Betydning. Først ved Tiden 1770 var Halvdelen af Landets Embeder som Underdommere besat med examinerede Folk, kun 3 af dem var Akademikere. Tyve Aar senere havde dog langt de fleste af disse Retsbetjente en Examen bagved sig, og 16 var juridiske Kandidater. Karakteristisk nok naaede først 1790 Hof- og Statskalenderen til at opføre Herredsfogeder og Birkedommere i Listerne over Landets Embedsmænd. Paa den Tid havde da ogsaa denne Stands økonomiske Kaar i betydelig Grad bedret sig. Dette var sket ved, at mange Embeder med en utrolig lille Virkekreds var bleven samlede med andre, og dernæst ved at nye Indtægtskilder vare fundne. Det var dog først Sportelreglementet af Aar 1800 med dets højere Satser og endvidere det stigende Tal af Retshandler, som Omsætningslivet da førte med sig, der lod Underdommerne naa op til ofte betydelige Indtægter.

Som i sit tidligere Arbejde »Forhandlingsmaximen i Civilprocessen« fremdrager Forf., hvordan i den første Halvdel af det 18. Aarh. det ringe Trin af Dannelse og Dygtighed hos Underdommerne maatte medvirke til, at vor Procesmaade i saa gennemført en Grad blev præget af den Forhandlingsmaxime, som den senere bevarede. Dommerne var ude af Stand til at vejlede Parterne og til at skaffe Sagens Genstand oplyst, saaledes som dog Christian V.s Danske Lov og den i Enevældens første Tid fulgte Praxis havde søgt at iagttage. Proceduren kom kun til at omhandle, hvad Parterne bragte tilveje, og de fra hver Side rejste Paastande, saa at Dommerens eneste Gerning blev paa Grundlag af det fremsatte at give en Kendelse om Retsspørgsmaalet.

En fuldstændig Modsætning til de her skildrede Forhold ved Underretterne dannede lykkeligvis vore overordnede Domstole og Appellinstanser. Embedet som Landsdommer — der fandtes i Kongeriget vel en halv Snes saadanne — var gennemgaaende

givet til erfarne og duelige Mænd. Den i Enevældens første Aar skabte Højesteret havde forstaaet at hævde sin Selvstændighed, hvor meget den end sagdes at virke i Kongens Navn. Oprindelig var det høje Embedsmænd, der kaldtes til at danne Retten sammen med andre af Kongen tilkaldte, saa at Rettens Personale jævnligen var vekslede; det blev en stor Vinding, da Frederik IV. oprettede faste Stillinger, hvis Indehavere kunde samle sig alene om det dømmende Arbejde, om der end stadig fandtes særlig tilkaldte ved deres Side. Nogen Indgriben i Rettens Virksomhed fra Kongernes Side havde kun undtagelsesvis kunnet mærkes, og efter Christian VI's Tid hørte saadant aldeles op.

Saa lidt var det dog endnu gaaet op for Landets Styrelse, hvilken Betydning et fuldt selvstændigt Dommerkald havde, at man gennem lange Tider af det 18. Aarh. stadig anvendte Specialretter eller skabte nye saadanne; de sammensattes gerne af Embedsmænd i administrative Stillinger eller af andre, der havde styrende Hverv. Tanken, der laa bag derved, har vel været, at Sagernes Egenart krævede speciel Kundskab og Erfaring hos de dømmende, men snævre Standshensyn om ikke at ville lade sig dømme af udenforstaaende har vel ogsaa gjort sig gældende. Forf. har i et særligt Tillæg givet Oplysninger om alle disse Specialretter. I den sidste Trediedel af Aarhundredet var der dog vaagnet en Forstaaelse af at mange af disse Domstole burde forsvinde og at der var Grund til at lade selvstændige Domstole af kollegial Art overtage disse Hverv.

Som bekendt har Henrik Stampe en overordentlig Fortjeneste af at have hævdet den dømmende Magts Selvstændighed og at have paavist, af hvor vidt forskellig Art Retsbetjentens Gerning var, naar han sad i Dommersædet og naar han forvaltede administrative Hverv. Af indgribende Betydning blev dernæst den paa Struensee-Tiden oprettede kollegiale Hof- og Stadsret, der afløste flere Specialretter og banede Vej for Tilintetgørelsen af andre. Fra den Tid af kan man sige, at Montesquieus Lære om Domstolene som en særlig Myndighed indenfor en Stats Styrelse var erkendt.

Man kan i flere Henseender have Anker mod den Form, hvori Forf. har ladet sine Undersøgelser fremtræde og som ikke helt tilfredsstillende Nutidens Fordringer¹. Men Bogen er righoldig og

¹ Landsdommer Hammerich henviser paa en Snes Steder til Skrifter, uden at han angiver Bind eller Sidetal i Værket, hvilket yder ringe Vejledning eller Garanti. — At Henvisninger sættes ved Bogens Slutning, er der intet at sige til, men i saa Fald maa den Pagina angives, hvortil Anmærkningen hører. — Forskellige Navne (Bärens, A. Heise, Andreas Hojer, P. Paludan, Testrup) ere givne i en feilagtig eller ukorrekt Form, og det samme er Tilfældet med nogle Bogtitler.

hviler paa flittige Studier i Arkiver og Biblioteker, Forf. viser en vaagen Opmærksomhed for mange Arter af Forhold og sætter Tanker i Bevægelse; han har ved sit Arbejde givet vigtige Bidrag til Kundskab om vor Retsudvikling under Enevælden.

Johannes Steenstrup.

Hugo Matthiessen: Hærvejen. En tusindaarig Vej fra Viborg til Danevirke. En historisk-topografisk Studie (Kbh. 1930).

Studiet af vore gamle Vejes Historie har efterhaanden lokket adskillige Forskere, og til disse har nu ogsaa Hugo Matthiessen sluttet sig. Men han har gennemført Undersøgelsen paa sin egen Vis. Selve Synspunktet, Bogens Komposition, Valget af Enkelt-heder og Stoffets Behandling er i alle Henseender hans egne. Han er en Forsker, som kan lade sig fange af en tilsyneladende begrænset Opgave, fordi han bag dens snævre Rammer aner vidt-rækkende historiske Sammenhænge, han arbejder med en sjælden Kærlighed til Detaillen, med en dyb Indleven i Emnet, og han besidder en meget højt udviklet artistisk Sans. Netop Egenskaber af denne Art præger hans »Hærvej«, som indtager en naturlig Plads i hans samlede Produktion. Tidligere har han skildret betydningsfulde Sider af vort gamle Byliv, han har fulgt Stædernes krydsende Gadenæt, har som den første for Alvor søgt at udforske vore middelalderlige Købingers Byplaner og at se disse i Forhold til det omgivende Land, og han har skænket os en Række klare, fængslende Rids af de bestemmende Faktorer — »Beliggenhed og Baggrund« — for vore Byers Fremvækst. Nu har han altsaa givet sig ud paa den lange Vandring mellem to af de ældste blandt dem: Viborg og Slesvig. Det har ikke alene været en gammel Pilegrimsvej, han har fulgt, og ikke alene en Pilegrimsvejviser, han har komponeret sin Fremstilling over; men han har selv følt sig som en Pilegrim, betaget af, nej bevæget ved det Fællesskab, hvori han har færdes: Landets, Aarhundredernes og Befolkningens uforanderlige Fællesskab. Hans Bog er derved blevet som et personligt Vidnesbyrd, skrevet med en Varme, en kunstnerisk Glæde som næppe nogen af hans forudgaaende, og Fremstillingen har faaet et Perspektiv, som man ellers aldrig møder i Studier af denne Art. Det er selve vor Folkeskabnes store Træk, der spejler sig i Hærvejens tallose Oplevelser, og det kan ikke siges smukkere end af Matthiessen, da han ved Vejs Ende staar i Danevirkes Portgab og samler Indtrykket af sin syv Dages Vandring. Man forstaar her den Helhedsbetragtning, som har dannet Grund-